

Beata Tylewska-Nowak

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

Osoby z niepełnosprawnością na studiach wyższych – wybrane aspekty Doniesienie z badań

Streszczenie

Czy edukacja zwiększa szanse osób niepełnosprawnych na lepsze życie, w tym także na podjęcie pracy zawodowej zgodnej z wykształceniem i kwalifikacjami? Raport z wycinka badań dotyczących opinii osób z niepełnosprawnością o własnych studiach.

Słowa kluczowe: studenci z niepełnosprawnością, studia wyższe, ocena studiów.

People with disabilities in higher education – some aspects The research report

Summary

Does education increase the chances of people with disabilities for a better life including professional life according to their education and qualifications? Higher education in the opinion of students with disabilities. The research report.

Keywords: students with disabilities, higher education.

Wprowadzenie

W obecnym czasie w Polsce wzrosła popularność i dostępność wykształcenia wyższego. Można jednak zauważyć pewne nierówności. Otóż ciągle jeszcze osoby pochodzące z lepiej wykształconych rodzin z reguły uczą się na

bezpłatnych kierunkach w renomowanych ośrodkach akademickich, a pozostali w filiach lub lokalnych szkołach, często odpłatnie i, niestety, na studiach niższej jakości (M. Dybas i in., 2012). Zastanówmy się jednak nad sytuacją osób niepełnosprawnych podejmujących studia. Wygląda ona nieco inaczej. Największą liczbę studiujących osób z niepełnosprawnością odnotowuje się na studiach stacjonarnych na największych uczelniach państwowych w Polsce: Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytecie Humanistyczno-Przyrodniczym w Siedlcach (mającym najdłuższe tradycje kształcenia studentów z niepełnosprawnością), Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, Akademii Górniczo-Hutniczej, Uniwersytecie Szczecińskim, Uniwersytecie Gdańskim i innych (<http://www.niepelnospawni.gov.pl/niepelnospawnosc-w-liczbach-/edukacja/> dostęp 10.03.2014). Przyczyny takiego stanu upatrywać można w dostosowaniu tych uczelni do potrzeb osób niepełnosprawnych. Poczynając od likwidacji (przynajmniej częściowej) barier architektonicznych, przez zaopatrzenie w sprzęt i pomoce ułatwiające studiovanie, dostęp do bibliotek, dostosowanych baz danych, stworzenie możliwości przygotowania materiałów, pokoi w akademikach dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, kończąc na utworzeniu instytucji pełnomocnika do spraw osób niepełnosprawnych, który jest rzecznikiem tej grupy studentów na uczelni, a także na tworzeniu zrzeszeń i innych organizacji studenckich (por. B. Tylewska-Nowak i in., 2013). Wszystko to powoduje, że większość osób niepełnosprawnych studiuje na uczelniach państwowych. Zwiększająca się z roku na rok liczba studiującej młodzieży z niepełnosprawnością nastroja optymistycznie, a z danych GUS wynika, że w roku 2013 liczba studentów z niepełnosprawnością wynosiła 31 700, w tym 2100 studentów z zaburzeniami analizatora słuchowego, 2700 studentów z zaburzeniami analizatora wzrokowego, 8500 studentów z dysfunkcją narządu ruchu chodzących i 600 studentów z dysfunkcją narządu ruchu niechodzących oraz 17 800 studentów z inną niż wymienione niepełnosprawnością. Wzrósł także odsetek osób z niepełnosprawnością z wykształceniem wyższym, który w 2013 roku wyniósł 7,7% (<http://www.niepelnospawni.gov.pl/niepelnospawnosc-w-liczbach-/edukacja/> dostęp 10.03.2014). Podejmowanie studiów wyższych i w przyszłości pracy przez osoby z niepełnosprawnością jest krokiem w kierunku normalizacji społecznej ich życia. Obecnie duża część młodych osób po skończeniu szkoły ponadgimnazjalnej podejmuje edukację na poziomie wyższym, a wśród nich jest coraz więcej osób z niepełnosprawnością. Studia dają im szansę na uzyskanie wykształcenia i zdobycie zawodu łączącego się z większym prestiżem społecznym. Mając wyższe wykształcenie, nie jest się już „tylko osobą niepełnosprawną” ale wykształconym człowiekiem, którego jedną z cech jest niepełnosprawność. Również podjęcie pracy zawodowej, najlepiej zgodnej z wykształceniem, lub przynajmniej podjęcie pracy, w której rzeczywiście

wyższe wykształcenie jest warunkiem koniecznym, zwiększa znaczenie jednostki w społeczeństwie. Piotr Sztompka (2002, s. 337) pisze o różnej możliwości dostępu do cenionych w społeczeństwie dóbr, a mianowicie o różnym dostępie jednostek do bogactwa, prestiżu, zdrowia, wykształcenia i pracy, czyli o stratyfikacji społecznej. Wydaje się, że osoby z niepełnosprawnością właśnie w konsekwencji swoich „deficytów” mają szczególnie utrudniony dostęp do owych dóbr. Przypuszczać można, że tym bardziej posiadanie wyższego wykształcenia i w przyszłości pracy może być szczególnie ważne dla tej grupy osób, gdyż pozwala na podniesienie własnej samooceny (mogę mimo swoich ograniczeń), a także daje możliwość (przynajmniej teoretyczną) awansu społecznego i zajęcia lepszego miejsca na społecznej drabinie stratyfikacji. Istnieje tu swoisty ciąg zdarzeń – wykształcenie wyższe zwiększa w jakiejś mierze szanse osoby na rynku pracy, praca zaś daje prestiż, niekiedy władzę, ale zawsze mniejsze lub większe pieniądze, zaś polepszenie warunków ekonomicznych stwarza możliwość uczestnictwa w życiu społecznym, daje osobie z niepełnosprawnością dostęp do najnowszych przyrządów i materiałów ułatwiających życie oraz nowych metod rehabilitacji. Amadeusz Krause stwierdza, że:

powiązanie warunków ekonomicznych jednostki niepełnosprawnej z efektywnością rewalidacji zostało potwierdzone w teorii i praktyce pedagogicznej krajów skandynawskich oraz Holandii i USA (2004, s. 198).

Polepszenie sytuacji materialnej osób niepełnosprawnych sprzyjać będzie ich normalizacji społecznej, zgodnie z koncepcją jak największego zbliżenia warunków życia osób niepełnosprawnych do warunków życia pozostałych osób w społeczeństwie (B. Nirje, 1982). Studiowanie na uczelni wyższej, zdobycie wyższego wykształcenia, a później podjęcie pracy zawodowej dają możliwość posiadania wystarczających środków materialnych potrzebnych osobie niepełnosprawnej do codziennego funkcjonowania, a więc także korzystania z różnego rodzaju usług i nabywania towarów nie tylko niezbędnych do życia, ale również czyniących je łatwiejszym, przyjemniejszym, lżejszym. W koncepcji normalizacji podkreśla się, że brak lub znikoma ilość środków materialnych, jakimi dysponują osoby z niepełnosprawnością, może blokować i w rezultacie uniemożliwić integrację społeczną tej grupy osób. Normalizacja ma dotyczyć wszystkich dziedzin życia, w tym także edukacji i pracy (por. A. Krause 2000; A. Krause, 2004).

Czy zatem edukacja w istocie zwiększa szanse osób niepełnosprawnych na lepsze życie, w tym także na podjęcie pracy zawodowej, przynajmniej w większości przypadków zgodnej z wykształceniem i kwalifikacjami, czy jest tylko etapem złudzeń przed czekającymi ich w przyszłości rozczarowaniami na rynku pracy, na którym istotniejsze niż dyplom i kwalifikacje okaże się

orzeczenie o stopniu niepełnosprawności? W 2013 roku wśród grupy studentów niepełnosprawnością studiujących na UAM przeprowadzono szeroko zakrojone tematycznie badania ankietowe. W niniejszym artykule pokazano tylko skromny wycinek tych badań, który pozwoli na scharakteryzowanie struktury demograficznej studiujących na UAM osób z niepełnosprawnością oraz umożliwi poznanie ich opinii dotyczącej podjętych studiów wyższych. Można je ująć w następujących pytaniach badawczych: jaka jest struktura socjodemograficzna studiującej na UAM młodzieży z niepełnosprawnością? Czym kierowali się badani przy wyborze studiów wyższych na UAM? Jak badani oceniają swoje studia? Jakie plany na przyszłość mają obecnie studiujący na UAM studenci z niepełnosprawnością?

Charakterystyka socjodemograficzna badanych studentów

W badaniach wzięło udział 61 osób, co stanowiło wówczas 10% studentów posiadających aktualne (ważne) orzeczenie o niepełnosprawności. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że ogólna liczba studentów z niepełnosprawnością na UAM jest znacznie wyższa, lecz nie wszyscy posiadają aktualne orzeczenie o stopniu i rodzaju niepełnosprawności. Przebadano 61 studentów – 31 ze studiów I stopnia i 30 ze studiów II stopnia. Wśród studentów biorących udział w badaniach było 40 kobiet i 21 mężczyzn. Wiek badanych mieścił się między 18. a 33. rokiem życia. Szczegóły dotyczące wieku badanych znajdują się w tabeli 1:

Tabela 1. Charakterystyka grupy – wiek i płeć

Płeć	Wiek														Razem
	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	31	32	33	
Kobiety	1	9	5	4	9	6		2	1	1		1		1	40
Mężczyźni		1	5	4	1	4	1	1		1	1	1	1		21
Ogółem	1	10	10	8	10	10	1	3	1	2	1	2	1	1	61

Źródło: badania własne

Większość badanych (48 osób) znajduje się w przedziale wiekowym 19–23 lata, czyli w wieku, w którym młodzi ludzie po szkole średniej rozpoczynają studia wyższe. Można także przyjąć, że przewaga kobiet w grupie badanych oddaje ogólną tendencję wśród młodzieży studiującej, gdzie też istnieje przewaga kobiet. Stwierdzić zatem można, że struktura płci i wieku studentów z niepełnosprawnością nie odbiega od normy dla ogółu studiujących.

Tabela 2. Stopień niepełnosprawności badanych

Płeć	Znaczny	Umiarkowany	Lekki	Razem
Kobiety	19	15	6	40
Mężczyźni	5	13	3	21
Ogółem	24	28	9	61

Źródło: badania własne

Największą grupę stanowili studenci z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności (28 osób), w tym 15 kobiet i 13 mężczyzn; drugą grupą pod względem liczebności były osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności (24 osoby, w tym 19 kobiet i 5 mężczyzn); najmniej liczną grupę stanowili badani z lekkim stopniem niepełnosprawności (9 osób). Być może jest to spowodowane także tym, że studenci z lekkim stopniem niepełnosprawności postrzegają się często jako osoby zdrowe, a niepełnosprawność nie przeszkadza im w studiowaniu.

Charakterystyka grupy pod względem rodzaju niepełnosprawności przedstawia się następująco (zob. tabela 3):

Tabela 3. Rodzaj niepełnosprawności badanych

Rodzaj niepełnosprawności	Kobiety	Mężczyźni	Razem
Osoby z zaburzeniami narządu ruchu	19	5	24
Osoby niesłyszące i słabosłyszące	9	1	10
Osoby niewidome i niedowidzące	3	5	8
Osoby z zaburzeniami neurologicznymi	2	1	3
Osoby z innymi rodzajami niepełnosprawności	7	9	16
Ogółem	40	21	61

Źródło: badania własne

Największą grupę wśród badanych stanowiły osoby z zaburzeniami narządu ruchu, na drugim miejscu znalazły się osoby z tzw. innymi rodzajami niepełnosprawności. W dalszej kolejności osoby niesłyszące i niedosłyszące reprezentowane były przez 10 respondentów, osoby niewidome i niedowidzące (8 respondentów), w badaniach wzięły też udział 3 osoby z zaburzeniami neurologicznymi. W istocie według zestawień opracowywanych corocznie dla potrzeb statystycznych przez Biuro do Spraw Osób Niepełnosprawnych (BON) na UAM najliczniejszą grupę studentów z niepełnosprawnością stanowią właśnie studenci z inną niepełnosprawnością (do tej grupy zalicza się studentów z chorobami układu krążenia, układu pokarmowego, układu oddechowego, układu moczowo-płciowego, epilepsją, chorobami psychicznymi, i innymi

schorzeniami), drugą pod względem liczebności grupę stanowią studenci z zaburzeniami narządu ruchu. Zatem w badaniach istnieje pewne niedoszacowanie osób z tej grupy.

Badania przeprowadzane były na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dlatego większość badanych pochodziła z województwa wielkopolskiego, pojedyncze osoby reprezentowały inne województwa, była także jedna studentka pochodząca z Ukrainy, studiująca dzięki programowi stypendialnemu (zob. tabela 4.):

Tabela 4. Miejsce zamieszkania badanych

Miejsce	Miasto powyżej 50 tys.		Miasto do 50 tys.		Miasto do 5 tys.		Wieś		Razem
	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	
Dolnośląskie	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Lubelskie	1	0	1	0	0	0	0	0	2
Łódzkie	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Pomorskie	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Świętokrzyskie	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Warmińsko-mazurskie	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Wielkopolskie	14	7	9	6	1	1	11	1	50
Zachodniopomorskie	0	1	0	0	0	0	0	1	2
Ukraina	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Ogółem	18	10	10	7	2	1	11	2	61

Źródło: badania własne

Nie było też zaskoczeniem, że większość badanych pochodzi z dużych i średnich miast (odpowiednio 28 i 17 osób), trzynastoro badanych pochodzi ze wsi i tylko troje z małych miasteczek. Można więc stwierdzić, że ciągle jeszcze mieszkańcy dużych i średnich miast mają łatwiejszy dostęp do edukacji na poziomie wyższym, co może się wiązać z ogólnie lepszym dostępem do edukacji, ale także z wieloma innymi czynnikami, np. warunkami społeczno-ekonomicznymi, które są lepsze w dużych i średnich miastach.

Badając grupę studentów z niepełnosprawnością, postawiono pytanie o ich zamieszkanie podczas studiów. O ile oczywiste jest to, że osoby, które studiuje w miejscu zamieszkania, mieszkają z rodzicami, o tyle ciekawe jest, gdzie mieszkają studenci z niepełnosprawnością spoza Poznania.

Tabela 5. Charakter zamieszkania badanych

Miejsce zamieszkania	Kobiety	Mężczyźni	Razem
Z rodzicami	22	9	31
Samodzielnie – stacja	8	4	12
Samodzielnie – akademik	10	8	18
Ogółem	40	21	61

Źródło: badania własne

Tabela 5 pokazuje charakter zamieszkania studentów w czasie studiów. Połowa z nich (31 osób) mieszka z rodzicami, czyli albo w samym Poznaniu, albo w okolicznych miejscowościach, z których codzienny dojazd na uczelnię nie stanowi problemu. Drugą grupę stanowią studenci mieszkający w akademiku (18 osób) bądź na stacjach (12 osób). Podkreślić należy, że UAM posiada pokoje w akademikach w pełni przystosowane do potrzeb studentów z niepełnosprawnością, w których znajdują się odpowiednie meble, łazienki, a także system otwierania drzwi. Oczywiście udogodnienia te najbardziej potrzebne są grupie studentów z niepełnosprawnością ruchową. Mieszkanie z rodzicami jest bardzo wygodnym i najmniej kosztownym rozwiązaniem, pod warunkiem, że miejsce zamieszkania nie jest zbyt odległe od uczelni. Mieszkanie w akademiku czy na stacji jest dla młodego człowieka często pierwszą próbą samodzielnego życia, co w odniesieniu do osób z niepełnosprawnością wydaje się mieć szczególne znaczenie. Jest to swoisty trening dorosłości i próba wzięcia odpowiedzialności za siebie, swoje życie i naukę. Samemu trzeba rozplanować czas, finanse, zbudować relacje ze współlokatorem w akademiku. To także część studiów i dobra szkoła życia. Sami studenci przyznają, że samodzielność, którą zdobywają podczas studiów, jest potrzebna w równej mierze im, jak i ich rodzicom.

Następne pytanie dotyczyło edukacji studentów na poziomie podstawowym, gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym. Obecnie system oświatowy w Polsce pozwala na kształcenie dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością w szkolnictwie specjalnym, integracyjnym lub ogólnodostępnym (kształcenie inkluzyjne – włączające). Wybór rodzaju placówki edukacyjnej winien być podyktowany przede wszystkim tzw. „dobrem dziecka”, z uwzględnieniem jego indywidualnych predyspozycji, możliwości, rodzaju i stopnia niepełnosprawności. W istocie nie zawsze tak jest – często o tym, do jakiej szkoły pójdzie dziecko, decyduje dostępność placówek w pobliżu jego miejsca zamieszkania. Zadano więc pytanie, jakie formy kształcenia ukończyli badani studenci z niepełnosprawnością.

Tabela 6. Profil nauki badanych w szkole podstawowej

Profil	Razem
Szkoła ogólnodostępna	46
Szkoła integracyjna	11
Szkoła specjalna	1
Nauczanie indywidualne	3
Ogółem	61

Źródło: badania własne

Jak informują dane z tabeli 6, wśród badanych studentów z niepełnosprawnością znakomita większość pobierała naukę w szkole podstawowej ogólnodostępnej (46 osób), 11 osób w szkole integracyjnej, 1 osoba w szkole specjalnej zgodnej z rodzajem niepełnosprawności, a 3 osoby były nauczane indywidualnie; z dodatkowych informacji wiemy, że nauka odbywała się w domu.

Tabela 7. Profil nauki badanych w gimnazjum

Profil	Razem
Gimnazjum ogólnodostępne	43
Gimnazjum integracyjne	9
Gimnazjum specjalne	2
Nauczanie indywidualne	6
8-letnia szkoła podstawowa	1
Ogółem	61

Źródło: badania własne

Jeśli chodzi o naukę na etapie gimnazjalnym (zob. tabela 7), znowu większość respondentów uczęszczała do szkoły ogólnodostępnej (43 osoby). Jednak część absolwentów szkoły podstawowej ogólnodostępnej na etapie gimnazjalnym kontynuowała naukę w gimnazjum integracyjnym (9 osób), gimnazjum specjalnym (2 osoby), zwiększyła się też liczba pobierających ją w formie nauczania indywidualnego (6 osób). Najstarszy respondent jest absolwentem 8-letniej szkoły podstawowej.

Analiza tabeli 8 uzmysławia nam, że znowu najwięcej obecnych studentów z niepełnosprawnością rekrutuje się spośród absolwentów szkół ogólnodostępnych (38). Szkoły integracyjne ukończyło 10 respondentów, szkoły specjalne – 7, a 6 pobierało naukę w formie zajęć indywidualnych.

Tabela 8. Profil nauki badanych w szkole ponadgimnazjalnej

Profil	Razem
Szkoła ogólnodostępna	38
Szkoła integracyjna	10
Szkoła specjalna	7
Nauczanie indywidualne	6
Ogółem	61

Źródło: badania własne

Porównując powyższe trzy tabele, można zauważyć, że na kolejnych etapach edukacyjnych zwiększyła się liczba osób, które uczęszczały do szkół innych niż ogólnodostępne. Istnieje zatem zapotrzebowanie na szkoły pracujące w systemie inkluzyjnym, integracyjnym, oraz na szkolnictwo specjalne. Jednak, jak wskazują badania, zdecydowana większość obecnie studiującej badanej młodzieży to absolwenci szkół ogólnodostępnych.

Tabela 9. Rodzaj ukończonej przez badanych szkoły ponadgimnazjalnej

Rodzaj szkoły	Razem
Liceum ogólnokształcące	51
Liceum profilowane	4
Technikum	3
Technikum w szkole zawodowej	1
Ośrodek szkolno-wychowawczy	1
Liceum uzupełniające dla dorosłych	1
Ogółem	61

Źródło: badania własne

Tabela 9 pokazuje nam wyraźnie, że większość badanych (51 osób) to absolwenci liceów ogólnokształcących, 4 osoby ukończyły licea profilowane, 3 osoby – technika i łącznie 3 osoby – inne profile kształcenia ponadgimnazjalnego. Pierre Bourdieu (2006) wskazał, że system edukacji ma kluczowe znaczenie przy wyznaczaniu miejsca w społeczeństwie oraz umożliwia bądź ogranicza dostęp do kierunków i poziomów wykształcenia, a co za tym idzie – do awansu społecznego. Analiza powyższego materiału badawczego upoważnia do wysunięcia wniosku, że największe szanse na podjęcie studiów mają absolwenci szkół ogólnodostępnych, którzy na poziomie ponadgimnazjalnym uczą się w liceach ogólnokształcących.

Mówi się o procesie reprodukcji (odtworzenia) struktur społeczeństwa, w którym ważną rolę odgrywa wykształcenie. Zgodnie z tą teorią większe szanse na zdobycie wyższego wykształcenia mają dzieci rodziców lepiej wykształconych i odwrotnie – dzieci rodziców z wykształceniem zawodowym czy podstawowym często mają nikły dostęp do wyższego wykształcenia (P. Bourdieu, 2006). Zobaczmy zatem, czy tak jest w przypadku studiujących osób z niepełnosprawnością:

Tabela 10. Poziom wykształcenia matek osób badanych

Rodzaj szkoły	Razem
Wyższe	19
Średnie	24
Zawodowe	14
Podstawowe	4
Ogółem	61

Źródło: badania własne

Tabela 10 pokazuje, że matki 43 badanych posiadają wykształcenie co najmniej średnie (w tym 19 ma wykształcenie wyższe, a 24 średnie). Tylko 18 matek badanych studentów ma wykształcenie podstawowe (4 osoby) i zawodowe (14 osób). Wypada skonfrontować dane dotyczące wykształcenia matek respondentów z wykształceniem ich ojców. Wyniki przedstawia tabela 11:

Tabela 11. Poziom wykształcenia ojców osób badanych

Rodzaj szkoły	Razem
Wyższe	13
Średnie	14
Zawodowe	29
Podstawowe	5
Ogółem	61

Źródło: badania własne

Wśród ojców studiujących osób z niepełnosprawnością wyniki przedstawiają się inaczej: 13 posiada wykształcenie wyższe, a 14 średnie, tak więc 27 ojców posiada wykształcenie przynajmniej średnie. Wykształcenie zasadnicze zawodowe ma 29 ojców, a 5 – podstawowe. Te dwie tabele wskazują, że w przypadku badanych studentów z niepełnosprawnością teoria o dziedziczeniu wykształcenia nie ma pełnego odzwierciedlenia. Można więc sądzić, że zarówno rodzice, jak i sami studenci z niepełnosprawnością dostrzegają,

jak ważne jest zdobycie wyższego wykształcenia, które otwiera możliwości kariery, ale być może jest także znaczącym etapem rehabilitacji społecznej i zawodowej. Taki stan rzeczy wydają się potwierdzać wyniki przedstawione w następującej tabeli.

Czynniki wpływające na wybór kierunku studiów

Kolejne pytanie dotyczyło tego, jakie czynniki biorą pod uwagę osoby z niepełnosprawnością przy wyborze kierunku studiów, oraz tego, jaką pozycję wśród nich zajmuje przystosowanie uczelni/wydziału do potrzeb osób z niepełnosprawnością.

Tabela 12. Czynniki wpływające na wybór studiów przez badanych

Czynniki	Nie miało znaczenia	Drugorzędne znaczenie	Duże znaczenie	Razem
Własne zainteresowania	6	5	50	61
Możliwość zdobycia pracy w zawodzie	7	28	26	61
Bliskość uczelni	27	14	20	61
Prestiż zawodowy	18	27	16	61
Sugestie rodziny	26	21	14	61
Przystosowanie wydziału do potrzeb osób z niepełnosprawnością	30	17	14	61
Ograniczenia związane z niepełnosprawnością	27	23	11	61
Tradycje rodzinne	43	8	10	61
Sugestie znajomych	37	18	6	61

Źródło: badania własne

Nie zaskakują odpowiedzi studentów na pytanie, które czynniki miały duże znaczenie przy wyborze studiów. Są to przede wszystkim zainteresowania własne, dla większości badanych najważniejsze przy wyborze kierunku studiów. Ważna jest także możliwość zdobycia pracy w zawodzie i bliskość uczelni. Jako mające drugorzędne znaczenie przy wyborze kierunku studiów najczęściej zaznaczano możliwość znalezienia pracy w zawodzie i prestiż zawodowy. Na decyzję o podjęciu danego kierunku studiów nie miały wpływu tradycje rodzinne, sugestie znajomych, a także przystosowanie wydziału do potrzeb osób z niepełnosprawnością oraz ograniczenia związane z niepełnosprawnością. Może to wynikać z faktu, że część osób z niepełnosprawnością radzi sobie z różnymi barierami.

Czas studiów w ocenie badanych

Ocena dotyczyła zadowolenia z podjętego kierunku studiów, wyznaczenia ważnych dla badanych aspektów studiowania na uczelni wyższej oraz podejmowanej przez nich dodatkowej działalności. Wyniki przedstawiają kolejne tabele:

Tabela 13. Stopień zadowolenia badanych z podjętych studiów

Kierunek	Nie spełniają oczekiwań	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Razem
I	1	1	39	20	61
II		1	6	3	10
III	1			1	2
Ogółem	2	2	45	24	73

Źródło: badania własne

Jak widać, znakomita większość badanych dokonała trafnego wyboru kierunku studiów. Odpowiedź „raczej zadowolony” i „zadowolony” wskazało 59 respondentów studiujących na I kierunku i 9 studiujących na II kierunku. W przypadku III kierunku studiów mamy do czynienia z dwoma badanymi, z których jeden jest „zadowolony”, a drugi uważa, że kierunek ten „nie spełnia jego oczekiwań”. Świadczyć to może o tym, iż większość badanych dokonała świadomego wyboru kierunku studiów, zgodnego ze swoimi zainteresowaniami – na ważność tego czynnika przy wyborze kierunku studiów wskazywała większość respondentów (zob. tabela 12).

W badaniach zapytano o ważne dla respondentów aspekty studiowania. Wyniki dotyczące rozkładu odpowiedzi przedstawia tabela 14:

Tabela 14. Ważne dla badanych aspekty studiowania

Aspekty	Nie ma znaczenia	Mało ważne	Ważne	Bardzo ważne	Razem
Poznanie nowych znajomych	1	2	18	40	61
Uzyskanie kwalifikacji zawodowych	0	2	23	36	61
Zdobycie wiedzy z danej dziedziny	0	1	27	33	61
Możliwość korzystania z rehabilitacji	4	13	15	29	61
Kontakty z ludźmi nauki	1	9	23	28	61
Udział w wyjazdach studenckich	2	8	25	26	61
Praca w organizacjach studenckich	5	25	16	15	61
Praca w kole naukowym	12	28	11	10	61

Źródło: badania własne

Studia to czas zdobywania wiedzy i kwalifikacji zawodowych, na co wskazują wyniki badań zebrane w tabeli 14, jednak najważniejszym aspektem studiowania jest dla badanych poznanie nowych znajomych. Jeśli spojrzeć całościowo na odpowiedzi wskazane jako ważne i bardzo ważne, to trzy pierwsze aspekty, a więc poznanie nowych znajomych, uzyskanie kwalifikacji zawodowych i zdobycie wiedzy z danej dziedziny, są dla respondentów właściwie równoznaczne. Na następnym miejscu znajduje się możliwość korzystania z rehabilitacji. Temu aspektowi należy się osobne omówienie. Otóż uczelnie wyższe są przede wszystkim ośrodkami nauki, jednak nie wolno zapomnieć, że powinny być także ośrodkami kultury (organizacja festiwali, przeglądów, wernisaży itp.), sportu (przykładem może być wielu zawodników wywodzących się z AZS-ów), turystyki, a co za tym idzie – zdrowego stylu życia. W konsekwencji edukacja studentów powinna łączyć się z promowaniem kultury, sztuki, sportu, aktywnego spędzania czasu. Wydaje się, że rehabilitacja rozumiana szeroko, jak ją definiował prof. Wiktor Dega (1983) czy Światowa Organizacja Zdrowia, wpisuje się w nurt działalności uczelni wyższych. Można ją realizować wielorako, np. na zajęciach WF – specjalnie organizowanych dla studentów z niepełnosprawnością. Doskonałym przykładem jest tu UAM, gdzie zajęcia z WF są obowiązkowe dla wszystkich studentów, a ci, którzy nie mogą podejmować żadnej aktywności fizycznej, uczęszczają na zajęcia teoretyczne, na których dowiadują się, jaki tryb życia prowadzić, aby jak najdłużej zachować sprawność. Dla studentów i przez studentów z niepełnosprawnością organizowane są obozy, imprezy kulturalne, takie jak: koncerty, wyjścia do kina czy teatru, spotkania integracyjne, warsztaty, rajdy, inne formy aktywności turystycznej itp. Wszystkie te działania mieszczą się w szeroko ujmowanym pojęciu rehabilitacji i doskonale wpisują w misję uniwersytetu. W takim świetle tocząca się od lat dyskusja na temat tego, że uczelnie nie są instytucjami rehabilitacyjnymi, wydaje się nie mieć uzasadnienia, tym bardziej że dla wielu studentów z niepełnosprawnością jest to ważny aspekt studiowania. Ponad połowa respondentów podkreśliła kontakty z ludźmi nauki jako ważny lub bardzo ważny aspekt studiowania. Zastanowić można się tylko, dlaczego dla połowy respondentów mało ważna lub nieważna jest działalność w stowarzyszeniach studenckich i kołach naukowych.

Bardzo ciekawe są odpowiedzi na pytanie o dodatkową działalność osób z niepełnosprawnością w czasie studiów (zob. tabela 15).

Badani wskazali, że przede wszystkim podejmują działalność poprawiającą ich ogólną sprawność fizyczną – 31 wskazań na czynne uprawianie sportu. Z dalszych odpowiedzi na pytania wynikało, że głównie jest to sport uprawiany dla rekreacji, a więc pływanie, jazda na rowerze, ćwiczenia na siłowni, bieganie czy nawet szermierka na wózkach. Na uczestnictwo w zajęciach rehabilitacyjnych na uczelni wskazało 27 osób; tu wymieniano zajęcia na

Tabela 15. Dodatkowa działalność badanych podczas studiów

Działalność	Odpowiedzi
Uprawiam czynnie sport	31
Uczestniczę w rehabilitacji na uczelni	27
Udzielam się w organizacji studenckiej	19
Jestem wolontariuszem	16
Biorę udział w kursach i szkoleniach	14
Podejmuję pracę zawodową	12
Jestem członkiem organizacji pozauczelnianej	9
Pracuję w kole naukowym	7
Inne	7
Pełnię funkcję w organizacji studenckiej	4

Źródło: badania własne

plywalni i zajęcia w salce rehabilitacyjnej, na które studenci uczęszczają dodatkowo poza obowiązkowymi zajęciami WF. Szczególnie ważny, co podkreślali badani, jest fakt, że dzięki przychylności władz rektorskich każdy student z niepełnosprawnością może nieodpłatnie uczestniczyć w dodatkowych zajęciach sportowych i/lub rehabilitacyjnych przez cały okres studiów. W organizacjach studenckich udziela się 19 osób, przy czym najczęściej wymieniano Zrzeszenie Studentów Niepełnosprawnych, choć, jak wynika z tabeli 14, ten aspekt studiowania jest mało ważny dla około połowy badanych. Być może organizacje studenckie powinny zwiększyć swoją aktywność w środowisku, ale z drugiej strony zrzeszały i zrzeszają w swoich szeregach wąskie grono osób i środowisko studentów z niepełnosprawnością nie stanowi wyjątku. Godny uwagi jest fakt, że 16 badanych studentów z niepełnosprawnością udziela się jako wolontariusze, pomagając osobom z niepełnosprawnością, dzieciom czy osobom starszym, działając również w ramach studenckiego wolontariatu, 14 osób wzbogaca swoją wiedzę i umiejętności poza uczelnią, biorąc udział w kursach i szkoleniach organizowanych przez fundacje działające na rzecz uaktywniania osób z niepełnosprawnością lub inne organizacje. Są to przede wszystkim kursy komputerowe (obsługi konkretnych programów), kursy językowe, ale też dotyczące prowadzenia rozmów z przyszłym pracodawcą, kursy i szkolenia dla liderów grup i inne specjalnościowe. Respondenci podkreślali, że udział w tego typu szkoleniach jest dla nich niezwykle cenny, otwiera nowe możliwości na rynku pracy, gdzie poszukiwani są specjaliści nie tylko z danej branży, ale także posiadający konkretne umiejętności czy uprawnienia.

Plany na przyszłość obecnie studiujących na UAM osób z niepełnosprawnością

Wyniki badań dotyczących planów na przyszłość, jakie mają młodzi ludzie z niepełnosprawnością studiujący na wyższej uczelni, przedstawia tabela 16:

Tabela 16. Plany badanych po ukończeniu studiów

Działalność	Odpowiedzi
Kontynuowanie studiów II stopnia	27
Podjęcie jakiegokolwiek pracy	13
Podjęcie pracy w zawodzie	9
Rozpoczęcie studiów na innym kierunku	8
Rozpoczęcie studiów doktoranckich	3
Mam inne plany	1
Nie mam jeszcze planów	0
Ogółem	61

Źródło: badania własne

Analiza wyników badań pokazuje, że większość respondentów w najbliższym czasie przewiduje kontynuację nauki: 27 osób chce kontynuować ją na studiach II stopnia, 8 osób – rozpocząć studia na innym kierunku, a 3 osoby – kontynuować edukację na poziomie studiów III stopnia doktoranckich. 22 osoby chcą podjąć pracę, jednak tylko 9 spośród nich ma nadzieję na podjęcie pracy w zawodzie, 13 osób myśli o podjęciu jakiegokolwiek pracy, niekoniecznie związanej z zawodem. Jest to, jak się wydaje, efekt ogólnej sytuacji na rynku pracy. Tylko jedna osoba wskazała na inne plany – były one związane z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej. Takie wyniki nie są zaskoczeniem z uwagi na to, że część badanych (31 osób) to studenci studiów I stopnia. Wydaje się więc, że obecnie studiujące na UAM osoby z niepełnosprawnością mają możliwe do zrealizowania plany na przyszłość, uwzględniające realia panujące obecnie na rynku pracy w naszym kraju.

Podsumowanie

Edukacja na poziomie wyższym stała się dostępna dla sporej, choć wciąż jeszcze ograniczonej grupy osób z niepełnosprawnością. Studenci z niepełnosprawnością to przede wszystkim osoby w wieku 19–23/25 lat, czyli tak

jak większość młodzieży podejmujący studia bezpośrednio po zakończeniu edukacji na poziomie ponadgimnazjalnym. Są to najczęściej absolwenci ogólnodostępnych liceów ogólnokształcących, a więc uczący się dotychczas w inkluzyjnym systemie edukacji. Badani posiadali orzeczenia o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, rzadziej orzeczenie o stopniu lekkim. Być może studiujące osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności rzadziej go ujawniają, gdyż ich stan zdrowia nie stanowi dużej przeszkody w studiowaniu. Studia podejmują przede wszystkim osoby z zaburzeniami narządu ruchu i osoby z tzw. innym rodzajem niepełnosprawności, do którego zalicza się szeroki zakres schorzeń. Studenci z niepełnosprawnością pochodzą przede wszystkim z dużych i średnich miast i, tak jak ich koledzy, mieszkają podczas studiów z rodziną, w akademikach lub na stancjach, w zależności od odległości uczelni od miejsca zamieszkania. Badani studenci pochodzili z rodzin, gdzie większość matek miała co najmniej średnie wykształcenie, zaś ojcowie przeważnie średnie lub zawodowe. Cieszyć może fakt, że przy wyborze studiów osoby niepełnosprawne kierują się przede wszystkim własnymi zainteresowaniami. Czy więc spełnia się postulat postawiony przez Tamarę Cierpiąłkowską (2009), dotyczący umożliwienia osobom niepełnosprawnym dokonywania wyboru studiów wolnego od stereotypów i nacisków osób trzecich, które „wiedzą lepiej”? Miejmy nadzieję, że coraz częściej tak właśnie jest. Ważne przecież, aby człowiek z biegiem czasu uczył się dokonywać własnych, świadomych i odpowiedzialnych wyborów, uwzględniając swoje możliwości i ograniczenia, które nie będą postrzegane w kategoriach barier nie do pokonania. Młode osoby z niepełnosprawnością na studiach chcą przede wszystkim zdobyć wiedzę i kwalifikacje zawodowe oraz poszerzyć grono znajomych. Ważnym aspektem studiowania jest możliwość uczestnictwa w szeroko rozumianej rehabilitacji. Badani studenci z niepełnosprawnością to także osoby, które oprócz nauki podejmują inną aktywność – sportową lub związaną z poszerzeniem własnych kwalifikacji, czyli dotyczącą swoistego inwestowania w siebie. Plany na przyszłość wiążą z kontynuowaniem edukacji i/lub podjęciem pracy zawodowej. Wyniki dają dość optymistyczny obraz studiującej młodzieży z niepełnosprawnością, która ma dość realną ocenę sytuacji. Jak widać z przedstawionych powyżej badań, sami zainteresowani nie stawiają nadmiernych wymagań w kwestii przygotowania samej placówki na ich przyjęcie i dość realnie oceniają możliwości przyszłego zatrudnienia. Przedstawiony obraz upoważnia mnie, jak sądzę, do stwierdzenia, że choć edukacja jest koniecznym warunkiem zwiększającym szansę na poprawę sytuacji osób niepełnosprawnych, to również zgadzam się z Agnieszką Gromkowską-Melosik (2008, s. 20) przytaczającą zdanie Roberta J. Pareliusa i Ann Parker Parelius:

bez zasadniczej reformy, obejmującej inne niż edukacja sfery społeczeństwa, szkoły nie będą w stanie zwiększyć równości możliwości socjoekonomicznych jednostek (1987).

Istotna jest zatem wiedza na temat tego, co trzeba zmienić w społeczeństwie, aby zwiększyć szanse osób z niepełnosprawnością, m.in. na rynku edukacji i pracy.

Bibliografia

- Bourdieu P., Passeron J.C. (2006), *Reprodukcja. Elementy teorii system nauczania*, PWN, Warszawa.
- Cierpiałkowska T. (2009), *Studenci z niepełnosprawnością. Problemy funkcjonowania edukacyjnego i psychospołecznego*, WN UP, Kraków.
- Dega W. (1983), *Ortopedia i rehabilitacja*, PZWL, Warszawa.
- Dybas M., Dziemianowicz-Bąk A., Krawczyk-Radwan M., Walczak D. (2012), *Szkolnictwo wyższe [w:] Raport o stanie edukacji 2011*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- Gromkowska-Melosik A. (2008), *Stratyfikacja, ruchliwość społeczna i edukacja [w:] A. Gromkowska-Melosik, T. Gmerek (red.), Problemy nierówności społecznej w teorii i praktyce edukacyjnej*, Impuls, Kraków.
- Krause A. (2000), *Integracyjne złudzenia ponowoczesności*, Impuls, Kraków.
- Krause A. (2004), *Człowiek niepełnosprawny wobec przeobrażeń społecznych*, Impuls, Kraków.
- Nirje B. (1982), *The basis and logic of the normalization principle*, Sixth International Congress of IASSMD, Toronto.
- Sztompka P. (2002), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, SIW Znak, Kraków.
- Tylewska-Nowak B., Durda R. (2013), *Pomoc studentom z niepełnosprawnością – z perspektywy Biura do spraw Osób Niepełnosprawnych UAM w Poznaniu [w:] B. Tylewska-Nowak, W. Dyk-cik (red.), Student z niepełnosprawnością w szkole wyższej*, WN UAM, Poznań.
- Zacharuk T., Gulati B. (2013), *Doświadczenia Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach w zakresie kształcenia studentów niepełnosprawnych [w:] B. Tylewska-Nowak, W. Dyk-cik (red.), Student z niepełnosprawnością w szkole wyższej*, WN UAM, Poznań.
- <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnos-w-liczbach-/edukacja/> dostęp 10.3 2014